

MEKKE DÖNEMİNDEKİ BOYKOT YILLARI ÜZERİNE BAZI MÜLAHAZALAR

Doç. Dr. Mehmet AZİMLİ
Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Some Evaluations on the Boycott Years in the Period of Mecca

This article discusses some subjects on boycott years that were the summit of social pressure in the Meccan period of Islamic history. These subjects are the narrations including exaggeration about boycott decision, some incidents that occurred in the boycott years, contradictory narrations about abrogating the boycott and some opinions of holy prophet about the persons terminating the boycott.

GİRİŞ

Hız Peygambere İslam'ın gelişinin yedinci yılında başlayan ve onuncu yılında sona eren Boykot olayı, Mekkelilerin Hız Peygamber ve onu savunan akrabaları Haşim oğullarına uyguladıkları ilginç bir baskı yöntemi olarak ve bir o kadar da bu üç yıl boyunca meydana gelen diğer bazı olayları ile dikkat çekmektedir. Bu çalışmamızda boykot yıllarında meydana gelen bazı olaylar konusunda, bir kısım mütalaalarda bulunmak istiyoruz. Boykot yılları süresince meydana gelen bazı olayları anlatmaya geçmeden önce, buna sebep olan gelişmeleri özetlemek istiyoruz.

Bilindiği üzere İslam'ın gelişini müteakiben Mekke'de üç yıl boyunca gizli bir davet dönemi yaşanmış, nübüvvetin üçüncü yılından itibaren de alenî davet başlamıştı.¹ Alenî davetin başarılı bir şekilde sürmesi, Müslümanların sayılarının artması, Mekke müşriklerin bu gelişmeyi önlemek için uyguladıkları alay ve hakaret metotlarından istedikleri sonucu alamamaları, bunun ardından müşriklerin Hız Peygamber ve onun hamisi Haşim oğullarının lideri Ebû Talib ile anlaşma girişimlerinin sonuçlanmaması sonucu,² alenî davetten yaklaşık iki yıl sonra yani nübüvvetin beşinci yılında işkence dönemi başlamıştı.³ Gittikçe şiddeti artan

¹ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Kahire, 1974, I, 237.

² Taberî, *Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut, trz. , I, 545.

³ İbn İshâk, *Siretü İbn İshâk*, Konya, 1981, 129.

işkenceye rağmen İslamiyet gelişmeye devam etmiş, Mekke'nin iki önemli şahsiyeti olan Hz.Hamza ve Hz.Ömer'in İslam'a girişiyle Kâbe'de alenî namaz kılınmaya başlanmıştı.⁴ Öte yandan işkenceler sonucu Habeşistan'a giden muhacirleri getirmek üzere oraya gönderilen müşrik heyetinin başarısız bir şekilde geri dönmesi, müşrikleri iyice çileden çıkarmıştı.⁵ İslam davetinin Mekke sınırlarını aşıp, deniz ötesi uluslararası bir boyut kazanmaya başlaması ve Habeşistan'da Müslümanlara saygı duyulup ikramlar yapılmasını kabullenemeyen Mekkeliler, işi kökten halletmek üzere toplandılar ve Haşim oğullarından, Hz.Peygamberin öldürülmek üzere kendilerine teslim edilmesini istediler.⁶ Fakat onların bu isteklerine Haşimiler çok sert tepki gösterince,⁷ farklı bir baskı metodu denemeye karar verdiler. Bu metot, Hz.Peygamberi kendilerine teslim etmeyen Haşim oğullarına toplumsal baskı oluşturmak için uygulanacak olan boykot (toplumsal ambargo) kararı idi.

Boycot: Toplumsal Baskının Zirvesi

Boycot olayı öncesi Ebû Talib, Mekkelilerin Hz.Peygamberi öldürmeye yönelik kararlılıklarını anlayınca, Haşim oğullarını atalarından kalan ve Şi'bu Ebî Talib⁸ denilen mahallede toplayarak, Hz.Peygamberi koruma konusunda onlardan söz aldı.⁹ Onların bu kararının akabinde Mekkeliler bir araya gelerek, Hz.Peygamberi kendilerine teslim edinceye kadar: "*Haşim oğullarının barış teklifini kabul etmemek, onlara acımamak, kız alıp-vermemek, mal alıp-satmamak, konuşmamak, görüşmemek, evlerine girmemek*" üzere anlaştılar ve bu sözleşmeyi bir sahifeye yazarak mühürlediler. Sözlerinden caymamak için bu sahifeyi Kâbe duvarına astılar.¹⁰ Mekke çevresindeki Araplardan oluşan geleneksel müttefikleri olan Ehabişleri de bu anlaşmaya katarak işi büyüttüler.¹¹

Hâlbuki Mekkelilerin Müslümanlara karşı uyguladıkları alay, hakaret ve işkence metotlarının hiç biri, bu şekilde yazılı bir karara dayanmıyordu. Mekkelilerin ilk defa yazılı bir belge halinde meseleyi belgelendirmelerinin arkasında şu gerekçe yatıyordu: Bu belgeye Hilfu'l-Fudûl cemiyetinin üyeleri de imza atmıştı. Böylece onları da bu belge ile kendilerine bağlamış oluyorlardı. Çünkü bu cemiyet üyelerinin kendilerinin tarafını bırakarak, eski müttefikleri olan Haşimilerin safına geçmesinden korkuyorlardı.¹²

Haşim ve Muttaliboğulları¹³ ise Mekkelilerin Hz.Peygambere zarar vereceği

⁴ Geniş bilgi için bkz. Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz.Peygamber*, Çev; Ahmet Asrar, Ankara, 1983, II, 519.

⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut, trz. I, 208.

⁶ Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşraf*, Dimeşk, 1997, I, 264.

⁷ Ebû Talib bu isteklere karşı söylediği şiirle karşılık vermiş ve kanlı savaşlar yapma pahasına Hz.Peygamberi teslim etmeyeceğini bildirmiştir. Şiir için bkz. İbn Hişâm, II, 4.

⁸ Yâkût, el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Beyrut, 1990, III, 393.

⁹ Belâzürî, I, 265.

¹⁰ İbn Hişâm, II,3

¹¹ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çev; Salih Tuğ, İstanbul, 1980, I, 123.

¹² İmâdüddin Halil, *Muhammed Aleyhisselam*, Çev; İsmail Hakkı Sezer, Konya, 2003, 91.

¹³ Haşim ve Muttalib oğullarının birliktelikleri eskilere dayanmaktaydı ve sonra da aynı şekilde devam etmiştir. Hatta Hz.Peygamber, Hayber ganimetlerinin dağıtımı esnasında Haşim ve Muttalib

endişesi ve akrabalık gayreti ile Müslüman olsun olmasın Ebû Leheb dışında¹⁴ hepsi, Şi'bu Ebî Talib mahallesinde toplandılar ve Hz.Peygamberi koruma altına aldılar. Ebû Leheb ise bu noktada hem Arap örfündeki aşirete yardım etme geleneğini bir kenara bırakıyor, hem de Hz.Peygambere düşmanlıkta ön sıralarda yer alıyordu.¹⁵

Burada dikkati çeken önemli bir husus da, Hz.Peygamberi teslim alabilmek ve öldürebilmek¹⁶ için uygulanan boykotun, Mekke'de bulunan Müslümanlardan çok Haşimilere uygulandığını görüyoruz. Bu husus, konuyla ilgili rivayetlerde özellikle belirtilmektedir.¹⁷ Haşimilerin içinde ise sadece Müslümanlar değil, müşrikler de bulunuyordu. Yani bu boykot Müslüman olmayan Haşimileri de kapsıyordu. Diğer Müslümanlar ise kendi kabilelerinin işkence, tariz ve eziyetlerine maruz kalıyorlardı.

Bu noktada boykot ile ilgili aktarılan bir rivayete temas etmek istiyoruz. Bazı rivayetlerde,¹⁸ Mekkeliler adına boykot kararı sahifesini yazan Mansur b. İkrime'nin aleyhine sahifeyi yazdığı gün,¹⁹ Hz.Peygamberin beddua etmesi üzerine²⁰ Mansur'un elinin çolak olduğu aktarılmaktadır.²¹ Ancak, kanaatimizce bu rivayette izaha muhtaç bir takım problemler olduğunu düşünüyoruz.

Şöyle ki; eğer sahifeyi yazan Mansur'un eli, Hz.Peygambere yapılan kötülüğe dolaylı sebep olduğu için çolak oldu ise, o zaman bu zulüm sahifesini yazdırmak için toplanan ve bu sahifedeki kararları alıp yazdırarak Kâbe duvarına astırıp üç yıl boyunca ısrarla uygulatarak Haşim oğullarının çocuklarının açıktan feryat edip²² ölmesine²³ sebep olanlara bir şey olmuyor da, İslam tarihi kaynaklarında bu sahifeyi yazmaktan başka bir suçuna rastlamadığımız kâtip Mansur'un eli neden kuruyor? Veya aktarıldığına göre Mansur'un eli kurudu ise, Kur'an'da bizzat kendisi hakkında: "elleri kurusun"²⁴ şeklinde ilahi telin bulunan ve boykot uygulanan bölgeye gelen kervanları durdurarak, buradaki aç insanlar bir şey almasınlar diye kervanın mallarını satın alarak, Haşimileri açlığa mahkum edip ölmelerine neden olan Ebû Leheb'in eli neden kurumuyor? Eğer sebep, Hz.Peygambere yapılan bir kötülük idiyse, daha önce bu kötülükten daha ağırını yapan ve Kabe'de Hz.Peygambere hakaretler edip yüzüne tüküren, boğmaya

→ →
oğullarını birlikte addetmiş ve "Zevi'l-Erham" hissesinden onlara pay ayırınca, Haşim ve Muttalib'in diğer iki kardeşi Ümeyye ve Nevfel oğulları "Biz de kardeş çocukları değilmiyiz? Bizi de "Zevi'l-Erham" dan saysan" dediklerinde Hz.Peygamber parmaklarını birbirine geçirerek "İkisi bir soydur. Şi'bu Ebû Talib'te birlikte idik." Demişti. Buhari, Meğazi, 40; Belâzürî, I, 609; Geniş bilgi için bkz. İbrahim Sançam, *Emevî-Haşimî İlişkileri*, Ankara, 1997, 137.

¹⁴ Taberî, I, 545.

¹⁵ İbn Hişâm, II, 5.

¹⁶ Belâzürî, I, 265.

¹⁷ İbn İshâk, 141.

¹⁸ İbn Sa'd, I, 209.

¹⁹ Bazı rivayetlerde bu katibin Nadr b. Haris olduğu ve parmaklarının felç geçirdiği belirtilir. Bkz. İbn Hişâm, II,3.

²⁰ Belâzürî, I, 270.

²¹ Taberî, I, 552.

²² İbn İshâk, 140; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, Beyrut, 1995, II,87.

²³ Belâzürî, I, 269.

²⁴ Bkz. Kur'an; Leheb Suresi.

çalışan, işkenceler yapan²⁵ Ukbe b. Ebî Muayt ve Ubey b. Halef gibi azılı müşriklerin ellerinin kurumması gerekmez mi idi?

Bütün bunlardan yola çıkarak, boykot kararını içeren sahifeyi yazdığı için Mansur b. İkrime'nin elinin çolak olduğunu anlatan rivayetin abartı içerdiğini, makul ve kabul edilebilir bir yönünün olmadığını, olayın belki *bir temenniye ifade ettiğini* belirterek, boykot süresince meydana gelen olayların aktarımına ve tahliline girmek istiyoruz.

Boykot Yılları

Mekkeliler ve özellikle Ebû Leheb, Ebû Cehil gibi liderler boykotu öngören kararın Kabe'de ilan edilmesinden sonra, Haşim oğullarının toplandığı mahalleye gönderilen yiyecekleri kontrol altında tutmaya başladılar. Bunu kendilerine bir görev addediyorlardı. Bu mahalleye yapılabilecek yiyecek sevkıyatını kontrol altına alıp engellemeye başlamışlardı. Buraya dışarıdan gelen kervan sahipleriyle konuşup onlara Haşimilere mal satmamalarını, mallarını daha yüksek bir fiyatla kendilerinin satın alacağını belirtiyorlardı.²⁶ Araplar açısından savaşın yasaklandığı haram aylarda gerçekleşen hac günlerinde çıkmalarına izin verilen²⁷ Şi'bu Ebî Talib sakinlerinden biri alış-veriş yapacağı zaman Mekkeli müşrikler, hemen satıcıya gelerek kazanacağı paradan daha fazla para vererek, Haşimilerin mal almasına engel oluyor ve satıcının zararını telafi ediyorlardı.²⁸ Hz.Peygamber, Hz.Hatice ve Ebû Talib'in bütün malları bu dönemde açlık çeken bu insanlara harcandı. Haşimiler, o kadar sıkıntılara uğradılar ki, açlıktan dolayı ağlayan çocukların çığlıkları mahallenin arka taraflarında duyuluyor, hatta açlıktan dolayı ölen insanlar oluyordu.²⁹ İşin ne boyutlarda olduğunu Sad b. Ebî Vakkas'tan gelen şu anlatım ortaya koymaktadır: "*Boykot günlerinde açlıktan dolayı bir gece dışarı çıkmıştım. Ayağım yaş bir şeye değdi. Hemen onu ağızıma attım ve hala ne olduğunu bilmiyorum.*"³⁰

Bu arada Mekke'li müşrikler arasında bu uygulamayı kabul etmeyen, ancak güçsüzlüğünden dolayı ses çıkaramayan çok sayıda insan bulunuyordu. Bu zulüm yüzünden vicdanları harekete geçenler oluyordu. Haşim oğulları ile akraba olanların kabilevî arzuları³¹ boykotun tam olarak uygulanmasına mani oluyor ve boykot kararı zaman zaman deliniyordu. Örneğin; Hz.Hatice'nin amcazadesi Hakim b. Hizam, bir gece bir deve yükü yiyeceği Şi'bu Ebî Talib'e götürüp devenin böğrüne vurarak Müslümanların mahallesine gönderdi.³² Aynı şahıs bir gün kölesinin sırtına buğday yükleyip Haşim oğullarının mahallesine götürürken, önüne Ebû Cehil çıktı ve onu sorgulamaya başladı. Hatta hakaret edip dövmeye çalıştı. Bu sırada yoldan geçen müşriklerden Ebu'l-Buhteri b. Hişam, olaya müdahale etti ve Ebû Cehil'e: "*Hakim'in akrabalarına yardıma gittiğini, onu*

²⁵ İbn Hişâm, II, 9.

²⁶ İbn İshâk, 140.

²⁷ İbn Sa'd, I, 208.

²⁸ Süheylî, *er-Ravdü'l-Unuf*, Beyrut, 2000, III, 217.

²⁹ Belâzürî, I, 269.

³⁰ Süheylî, III, 216.

³¹ Cabirî, *İslam'da Siyasal Akıl*, Çev; Vecdi Akyüz, İstanbul, 1997, 164.

³² İbn İshâk, 142.

bırakmasını” söyledi. Ebû Cehil’in bunu kabullenmemesi üzerine Ebu’l-Buhteri, Hakim b. Hizam’ı engellemekte ısrar eden Ebû Cehil ile kavgaya girip eline geçirdiği bir deve kemiği ile Ebû Cehil’in başını yardı, yere yıktı ve tepeledi.³³

Yine bir defasında müşriklerden Hişam b. Amr, bir gece bir deve yükü erzakı Haşimilerin mahallesine gönderdi. Aynı şahıs başka bir gece üç deve yükü erzak daha gönderdi. Mekkeliler, Hişam’ın bu yardımlarını tespit edip onu sorguladılar ve bir daha yapmamasını tembihlediler. Fakat Hişam yine yardımlarına devam etti.³⁴ Aynı şahıs ileride anlatılacağı üzere boykotun kaldırılmasında anahtar rol oynayacaktır.³⁵

Boykotun Sona Ermesi

Mekke’li müşriklerin Haşim oğullarına karşı uyguladıkları ve üç yıl süren boykotun sona ermesi hakkında bize iki farklı rivayet ulaşmıştır. İlk rivayet şu şekildedir; Allah’ın gönderdiği bir güve, Boykot sahifesinin sadece “*Bismikallahümme=Allah’ım senin isminle başlarım.*” cümlesi hariç diğer bütün bölümlerini yedi ve bunu Allah, Hz.Peygambere bildirdi. O da durumu Ebû Talib’e söyleyince Ebû Talib, müşriklere giderek: “Kardeşinin oğlu Hz.Muhammet’in sahifeyi bir güvenin yediğini söylediğini, eğer bu haber doğru ise Mekkelilerin boykotu kaldırılmasını, değilse Hz.Peygamberi onlara teslim edeceğini, isterlerse onu öldürebileceklerini, isterlerse sağ bırakmakta özgür olduklarını.” söyledi. Onlar da sevinç ile sahifeye bakmaya gittiler. Ancak söz konusu sahifeyi güvenin yemiş olduğunu görünce “*bu bir sihirdir*” dediler ve işlerine devam ettiler.³⁶

Boykotun kaldırılması konusunda aktardığımız bu rivayet ile birlikte nakledilen diğer bir rivayet tarih kitaplarımızda şu şekilde geçmektedir; Mekke’nin önde gelenlerinden birkaç kişi, Haşim oğullarına yapılan boykot ezizetini kabullenemeyerek kaldırılması için harekete geçtiler. Bunlardan, Şi’bu Ebî Talib mahallesine yiyecek götürürken yakalanıp sorgulanan ve Haşim oğulları ile yakın akrabalığı olan³⁷ Hişam b. Amr anahtar rolü oynamıştı. Hişam, Mekke’nin ileri gelenlerinden Züheyr b. Ümeyye’nin³⁸ yanına vardı ve ona: “*Dayıların alışverişten, evlilikten mahrum, yoksulluk içinde kıvranırsen sen nasıl yeyip içip evlenip yaşayabiliyorsun. Eğer Ebû Cehil, seni dayıların aleyhine çağırırdığı gibi, sen onu kendi dayıları aleyhine çağırırsaydın, o yanaşmazdı.*” dedi. Züheyr, kendi başına bir şey yapamayacağını belirtince, birlikte hareket etmeye karar vererek, üçüncü bir kişi aradılar. Hişam, daha sonra yine Mekke’nin ileri gelenlerinden Mutim b. Adiy’e³⁹ giderek “*Haşim oğullarından iki batın aile yok olurken bunu içine nasıl sindirebildiğini*” sordu ve onun da desteğini aldı. Sonra Ebu’l-Buhteri b. Hişam’a gitti. Benzer sözleri ona da

³³ Taberî, I, 550

³⁴ İbn İshâk, 145.

³⁵ İbn Hişam, II, 17.

³⁶ İbn İshâk, 142; İbn Sa’d, I, 209; Belâzürî, I, 270; İbn Kesîr, III, 129.

³⁷ Hişam b. Amr, Nadle b. Hişam b. Abdimenaf’ın ana bir kardeşinin oğlu olduğu için Haşim oğullarına yakın bir kişi oluyordu. İbn İshâk, 145.

³⁸ Annesi Âtike b. Abdülmüttalib Hz.Peygamberin halası idi.

³⁹ Hz.Peygamberin büyük dedesi Haşim’in kardeşi Nevel’in torunu idi.

tekrarlayarak zaten boykot sırasında Haşimîlere gereken desteği esirgemeyen, Ebu'l-Buhteri'den de destek aldı. Hişam, daha sonra Zema b. Esved'e gitti ve ondan da destek sözü aldı. Sonra bu beş kişi geceleyin Hacun mevkiinde⁴⁰ toplanıp ne yapacaklarını, nasıl bir yol izleyeceklerini aralarında konuştular ve bir plan yaptılar.

Ertesi gün birbirinden habersizmiş gibi müşriklerin toplandığı Hareme geldiler ve Züheyr b. Ümeyye tavaf yaptıktan sonra söz alıp: “*Ey Mekkeliler! biz istediğimiz gibi yiyelim, içelim, giyinelim, Haşimîler açlıktan helak olsunlar yakışır mı? Vallahi akrabalık bağlarını kesen şu sahifeyi yırtıncaya kadar yerime oturmayacağım.*” dedi. Ebû Cehil “*Yalancı! yapamazsın.*” diye karşı çıkınca, Zema b. Esved, “*Asıl sen yalancısın. Biz zaten sahifenin yazılmasına razı değildik.*” diyerek Züheyr'e destek çıktı. Ebu'l-Buhteri, Mutim ve Hişam da benzer sözlerle ona destek verdiler ve karşı çıkanları sindirdiler. Sonra Mutim b. Adiy gitti, sahifeyi aldı ve yırttı.⁴¹ Akabinde bu beş kişi, silahlarını yanlarına aldılar ve gidip Haşimîleri boykottan kurtardılar.⁴²

Klasik İslam tarihi kaynaklarımız, iki rivayeti bu şekilde biraz da birleştirerek önce sahifeyi güvenin yediğini, sonra ise ikinci rivayette adları geçen bu beş kişinin boykotu kaldırma girişiminde bulduklarını, sahifeyi yırtmak için bakınca da güve yemiş olarak bulduklarını anlatırlar.⁴³ Bir kısım çağdaş araştırmalar iki rivayeti birlikte verirken,⁴⁴ bazıları da sadece ikinci rivayeti esas alarak olayı aktarmayı yeterli görmekte-dirler.⁴⁵

Şimdi bu olayı tahlil etmeye çalışalım. Öncelikle olayı rivayetlerdeki Ebû Talib portresi açısından kısaca değerlendirmek istiyoruz. İlk rivayetdeki, Ebû Talib'in müşriklere hitaben kullandığı: “*eğer yeğenimin dediği çıkmazsa, onu size öldürmeniz için teslim edeceğim.*” şeklindeki ifadesi tarih kitaplarında anlatılan Ebû Talib portresi ile uyum arz etmiyor. Onun yeğenini teslim etmek için müşriklerle pazarlığına girmesi, pek makul gözüküyor. Sanki bir mümin edasıyla Hz.Peygamberin dediklerinin kesin doğru çıkacağına duyduğu güvenle, kendisinin asla yapmayacağını düşündüğümüz bir şeyi teklif ediyor. Bütün Haşimîlerin yok olması pahasına, Hz.Peygamberi teslim etmeye yanaşmayan Ebû Talib gibi birisinin, böyle bir kumara girişmesinin pek mümkün olmadığı kanaatindeyiz. Ayrıca boykot olayını anlatan rivayetlerde, Ebû Talib'in putlara tapmayı, Allah'a dua eden bir kişilik olarak gösterilmesi ve resmedilmesi de izah edilemeyecek türden rivayetlerdendir. Öte yandan rivayetlerde anlatıldığı şekilde sahifeyi güvenin yediğine bu kadar inanıp yeğenini teslim edecek⁴⁶

40 Yâkût, II, 260.

41 Taberî, I, 552

42 Bkz. Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, Beyrut, 1988, II, 262.

43 İbn Hişam, II, 18.

44 Hamidullah, I, 123; Martin Lings, *Hız.Muhammed'in Hayatı*, Çev; Nazife Şişman, İstanbul, 1994, 135; Muhammed Gazali, *Fıkhu's-Sıra*, Çev; Rasul Tosun, İstanbul, 1987, 138; İbrahim Sarıçam, *Hız Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2003, 107.

45 Bkz. Şiblî, I,181; Halil, 91; Abdurrahman Şarkavi, *Özgürlük Peygamberi*, Çev; Muharrem Tan, İstanbul, 1993, 115; Muhammed Hüseyin Heykel, *Hız.Muhammed'in Hayatı*, Çev; Vahdettin İnce, İstanbul, 2000, I, 223; Hüseyin Algül, *İslam Tarihi*, İstanbul, 1997, I, 240.

46 İbn Sa'd, I, 210.

boyutta ileri giden Ebû Talib, boykotun kalkmasından sonra söylediği şiirlerde güve yemesi konusuna hiç temas etmemekte, daha çok boykotu bozan beş kişinin kahramanlığına değinmektedir.⁴⁷ Yine güve yemesi rivayetlerine göre Ebû Talib, Mekkelilere zafer elde etmiş bir kimsenin edası ile ağır laflar söylemişti.⁴⁸ Bu şiir ve konuşmalarında onun için çok önemli olan bu güve yemesi olayına değinmesi gerekirdi diye düşünüyoruz.

Ayrıca ilk rivayet gereği, eğer sahifeyi güve yediye, zaten bu sahifenin resmî bir fonksiyonunun kalmaması ve yazılı olmayan bir belgenin hükmünün kalkması gerekmektedir. Boykot kararını resmî hale getirip üzerine üç adet mühür⁴⁹ vurarak kesinleştiren Mekkelilerin elinde güve yediği için bir belge kalmadığına göre, boykotun bitmesi gerekmez miydi? Veya yeni bir belge hazırlama girişimine girmeleri gerekmez miydi? Boykota iki kelime dışında her tarafı yenmiş bir sahife ile devam ettikleri nasıl düşünülebilir?

Bu noktada güvenin sahifeyi yemesine rağmen boykot kararlarının sözlü bir şekilde uygulandığını farz etsek bile, şu sorulara cevap bulmak gerekmektedir. Eğer sahife güve tarafından yendiye, ikinci rivayette anlatılan boykotu bozan beş kişi neden: “*Biz bu sahifeyi yırtmadan oturmayaacağız.*” gibi sözler sarf etmişlerdir? Eğer sahifenin güve tarafından yendiği bilgisi kesin olsaydı, bu sözleri sarf etmelerine gerek yoktu. Zaten yenmişti. Yine ilk rivayette anlatıldığı gibi bütün müşriklerin bilmesi gereken güve yemesi olayını, Mutim b. Adiy'in de bilmesi gerekirdi ve sonuçta ikinci rivayette bahsedildiği üzere sahifeyi yırtmaya gitmemesi gerekirdi. Eğer sahifeyi güvenin yediği kesin olsaydı, bu beş kişi bunu kesin olarak ifade ederlerdi. Görülüyor ki, iki rivayet birbirleriyle uzlaştırılmayacak unsurlar taşımaktadırlar.

Zaten aktarılan iki rivayetten birincisi, boykotun bittiğini değil tam tersine Müşriklerin zulme devam ettiklerini bildirmektedir.⁵⁰ Kaynaklar, boykotun bitişinin ancak beş kişinin müdahalesi ile olduğunu aktarmaktadırlar. Bu anlamda boykotun bitişini açısından ikinci rivayetin her halükârda bizim için gerekli olduğunu ve yine iki rivayetin birbiriyle uzlaştırılmadığını esas alarak, ikinci rivayeti tercih ettiğimizi belirtmek istiyoruz.

Özetle, aktardığımız rivayetlerin ilki tarihsel bağlamda çelişkiler barındırdığı gibi, ikinci rivayet ile de çelişmektedir. Ayrıca rivayet zinciri açısından problemler taşıdığını bilginler aktarmaktadır.⁵¹ Bu sebeple ilk rivayette anlatılanların kabul edilebilir olmadığını, ikinci rivayetin ise daha makul, gerçekçi ve olabilirliğinin yüksek olduğunu düşünüyoruz. Sonuç olarak boykot, Mekke'deki insaf sahibi kişilerin vicdanlarının harekete geçmesi ve olaya müdahale etmeleri sonucu kaldırılmış ve Haşimîler üç yıldır çektikleri eziyetlerden kurtulmuşlardır diyebiliriz.

Haşimîler, boykot kararına karşı pasif direnişe geçerek, zorlukları göğüslemişler, açlıkla mücadele etmişler, ruhlara hitap edip vicdanları harekete geçirmişlerdi. Sonuçta Ebû Cehil dışında boykotun kaldırılmasına karşı direnen

⁴⁷ İbn Hişâm, II, 19.

⁴⁸ Belâzürî, I, 270.

⁴⁹ İbn Sa'd, I, 209.

⁵⁰ İbn Sa'd, I, 210.

⁵¹ Şibli, III, 183.

olmamıştı. Mekke'deki kurulmuş olan mekanizmayı yıkmak çok kolay değildi. Belki insanların çoğunluğu bu boykotun kalkmasını isteyebilirdi. Ancak bunu göğüslemek zordu. İşte bunu da Mekke'de Hz.Peygamberin devamlı hayırla yâd ettiği kişiler yapabiliyordu.

Bu noktada Mekke'nin ileri gelenlerinden olup, boykot kararının kaldırılmasına vesile olan bu kişiler hakkında bazı değerlendirmelerde bulunmak istiyoruz. Hz.Peygamber, boykot kararının kaldırılması için harekete geçen ve bu konuda gelebilecek baskıları göğüslemeyi göze alan kişilere karşı devamlı saygı ifadeleri kullanmış, onların bu iyiliklerini unutmamış, övmüş ve her zaman hayırla yâd etmiştir. Bunlardan biri olup söz konusu sahifeyi yırtan ve daha sonra Hz.Peygamber Taif'ten döndüğünde kimse himaye etmediğinden Mekke'ye giremediği zaman, silahlanarak gelip Hz.Peygamberi himayesine alan⁵² Mutim b. Adiy'i hayırla yad etmiştir. Bedir savaşı sonunda Kureyşli esirlerin fidyesini vermek için gelen Cübeyr b. Mutim'e: "Eğer senin yerine baban Mutim, bu kokuşmuş leşleri benden aracılık ederek isteseydi, ona bunları fidyesiz verirdim."⁵³ diyerek bir vefa örneği sergilemiştir. Yine Bedir savaşı sırasında Hz.Peygamber, boykotun kaldırılması için çalışan Zema b. Esved'in öldürülmesini sahabeden istemiş, ancak savaş sırasında bilinmeden öldürülmüştür.⁵⁴

Boykotun kaldırılmasına ön ayak olanlardan bir diğer şahıs olan Ebu'l-Buhteri b. Hişam'ın, boykot sırasında Hakim b. Hizam'ın Haşimilere yardım götürmesine engel olmaya çalışan Ebû Cehil'le kavga edip, dayak attığını aktarmıştık.⁵⁵ O, yine bir seferinde Hz.Peygambere hakaret eden Ebû Cehil'i Kâbe'de dövmüş ve başını yarmıştı.⁵⁶ Bundan dolayı Hz.Peygamber Bedir savaşında sahabelere hitaben: "Kim Ebu'l-Buhteri'ye rastlarsa onu öldürmesin, bana yaptığı iyilikten dolayı ona minnettarım."⁵⁷ diyerek Ebu'l-Buhteri hakkına eman verdiğini ilan etmiş ve sahabesini onun öldürülmemesi ve esir alınması konusunda tembihlemiştir.

Savaş sırasında yanında bir arkadaşı ile Ebu'l-Buhteri'yi yakalayan Muhazzir b. Ziyad, Hz.Peygamberin emanını ona bildirmiştir. Ebu'l-Buhteri de Hz.Peygamberin isteği ile öldürülmeyeceğini öğrenince, bir vefa örneği sergileyerek, kendisini yakalayanlara yanındaki arkadaşı Cünad b. Müleyhe'yi gösterip arkadaşının da canının bağışlanmasını rica etmiştir. Ancak bu teklifi kabul edilmeyip arkadaşının öldürüleceğini öğrenince: "Ben hür ve şerefli biriyim. Ben vefasız biri değilim. Arkadaşımı ölüme terk edip kendimi kurtaramam, hiç kimse böyle bir vefasızlık yapamaz." demiş⁵⁸ ve büyük bir vefakârlık örneği sergileyip arkadaşını savunmak için savaşmış ve öldürülmüştür. Onu öldüren Muhazzir: "Benim soyumu sopumu biliyor musun? Bilmiyorsan ispat edeyim. Ben Yemen hükümdarlarının neslindenim." şeklinde şiir okuyarak bir Arap

52 İbn İshâk, 146; Taberî, I, 555.

53 Buhârî, Humus, 16; Belâzürî, I, 176.

54 Bkz. Sarıçam, Hz Muhammed Ve Evrensel Mesajı, 161.

55 Taberî, I, 550.

56 Belâzürî, I, 142.

57 İbn Sa'd, I, 210.

58 Belâzürî, I, 168.

asabiyet ve gururu ile meseleye yaklaşmış ve Ebu'l-Buhteri'yi öldürerek Hz.Peygamberin emrini yerine getirmemiştir. Ebu'l-Buhteri'yi öldüren Muhazzir, Hz.Peygambere gelerek: “*Ya Rasulallah! Ebu'l-Buhteri teslim olmadı. Ben de öldürdüm.*” şeklinde durumu anlatmıştır. Hâlbuki Ebu'l-Buhteri teslim olmuş, sadece arkadaşının da esir edilmesini, öldürülmemesini istemektedir. O, arkadaşına karşı vefalı davranmak istemiştir. Zaten Hz.Peygamber: “*Her yakalanan öldürülecek.*” diye bir kural da ilan etmemiştir. Ancak, neticede Ebu'l-Buhteri, kabilevî Arap örfünün kurbanı olmuş ve Hz.Peygamberin ona olan vefa borcu yerine getirilememiştir.⁵⁹

SONUÇ

Boykot, İslamiyet'in gelişinin yedinci ve onuncu yılları arasında Mekke'de Haşim oğulları üzerine uygulanan bir sosyal baskı yöntemiydi. Mekke sosyal dokusu içerisinde kabile örfünü kullanarak, farklı düşünen bir kesimi onları savunan kabilesiyle birlikte cezalandırma uygulamasıydı.

Boykot yılları birbirinden ilginç olayların gerçekleştiği yıllar olarak tarihe geçmiştir. Bu dönemlerdeki acıların büyüklüğü sebebiyle, dönemi aktaran tarih kitaplarımıza bazı mübalağalı anlatımların da karışmasına neden olmuştur. Boykot sahifesini yazan kişinin elinin kuruması, sahifeyi güve yemesi gibi rivayetler bunlardandır. Bu anlatımların bazıları birbiriyle çelişkiler barındırmakta, tarihsel ortam itibarıyla olması mümkün görünmeyen bazı olayları içermektedirler.

Mekkelilerin aldığı boykot kararı, alay, hakaret, işkenceden sonra toplumsal baskının zirvesi oldu. Ancak müşrikler, bu baskılar karşısında ilginç bir pasif direnişle karşılaştılar ve nihayetinde bu direnişe teslim olmak zorunda kaldılar. Boykotla uygulanan baskıya karşı gerçekleşen bu tarihi direniş, Mekke'deki bazı insanların vicdanlarını harekete geçirmiş ve nihayet bu baskı uygulamasının sonlandırılmasına sebep olmuştur. Baskı ve zulmün son safhası diyebileceğimiz bu uygulama sonucu insanların aklıktan ölüme kadar gitmesi, temiz şahsiyetlerin ruhlarında yankı bulmuş ve bu baskıyı bir belge haline getirerek vazgeçilemez şekle sokmak isteyen Mekke zorbalarının gözü önünde bu belgenin yırtılmasını sağlayarak, bu zulmün son perdesinin de sona erdiğini ilan etmiştir.

Mekke'de işkence metotlarını gittikçe dozajı artan bir şekilde yükselten Mekkeliler, artık bu pasif direniş sonucunda bir ileri safhaya geçemediler. Böylece boykottan sonra artık her türlü baskı metotlarını tüketen Mekkeliler, ne yapacaklarını ve hangi metot ile yollarına devam edeceklerini bilemediler. Hatta Hz.Peygamberin Ebû Talib gibi bir hamisinin ölmesine rağmen Mekkelilerdeki tavır belirsizliği devam etti ve yeni bir baskı yöntemi denemeye girişemediler.

Müslümanlar ise artık bu topraklarda yaşayamayacaklarını anlayıp, yeni bir yurt arama girişiminde bulunacaklardı. Bir anlamda iki taraf içinde yapılacak fazla bir şey kalmamış, bu son uygulama iki taraf arasında kesin olarak birbirinden kopmalarının başlangıcını teşkil etmişti. Hz.Peygamber boykot olayından sonra kendine yurt arayışı amacıyla, Taif'e sığınmaya çalışacak ve yine Mekke'deki son üç yılını Mekke'ye gelen kabilelerin çadırları arasında gezerken

⁵⁹ İbn Sa'd, II, 23.

kendine sığınacağı yeni bir yurt arayışı içerisinde olacaktı. Artık davet üslubunu da değiştirmiş, kendisini ve davetini sahiplenecek bir merkez arıyordu. Çünkü boykotla birlikte artık Mekkelilerden ümidini kesmişti. Sonuç olarak boykotun Hz.Peygamberin Medine'ye hicretinin de önemli faktörlerinden olduğunu söylememiz mümkündür.